

SUOMEN PALOPÄÄLYSTÖLIITTO
FINLANDS BRANBEFÄLSFÖRBUND

PSR
PALOSUOJELURAHASTO

Policy Brief
Päätöksenteon tueksi
Sopimuspalokuntien tulevai-
suuskatsaus
27/4/2021

Sopimuspalokuntatoiminnan tulevaisuudessa tilausta joustaville toimintatavoille, yhteistyölle ja suunnitelmalliselle kehittämiselle

Sopimuspalokunnilla on merkittävä rooli osana Suomen pelastustoimea. Sopimushenkilöstö ja sivutoiminen henkilöstö osallistuu noin joka toiseen pelastustoimen vuosittaisista hälytystehtävistä. Sopimuspalokunnat muodostavat pelastustoimen ensilähdön ja hoitavat tehtävät pääasiassa yksin alueilla, joiden laajuus kattaa n. 90 % maamme pinta-alasta. Näillä alueilla sopimuspalokunta osallistuu käytännössä aina hälytystehtäviin ja on usein ensimmäisenä paikalla kohteessa. Vaikka sopimuspalokuntien merkitys korostuu haja-asutusalueilla, ovat sopimuspalokunnat suurimmissakin kaupungeissa merkittävä pelastustoimen resurssi toimien esimerkiksi tärkeänä apuna suuremmilla hälytystehtävillä.

Pelastuslain (379/2011) mukaan sopimuspalokunnalla tarkoitetaan “pelastustoimen järjestelmään kuuluvaa vapaaehtoista palokuntaa, laitospalokuntaa, teollisuuspalokuntaa tai sotilaspalokuntaa, joka on tehnyt pelastuslaitoksen kanssa sopimuksen pelastustoimintaan kuuluvien tehtävien hoitamisesta.” Myös henkilökohtaisen sopimuksen pelastuslaitoksen kanssa tehneitä palokuntalaisia tarkastellaan tässä selvityksessä osana sopimuspalokuntatoimintaa. Sivutoimiset palokuntalaiset toimivat henkilökohtaisilla työsopimuksilla pelastuslaitoksen palveluksessa. Joissakin paikoissa pelastuslaitos tekee työsopimuksen myös sopimuspalokuntalaisten kanssa.

Sopimuspalokuntien toimintaedellytysten vahvistamisesta on linjattu Marinin hallitusohjelmassa (Valtioneuvosto, 2019). Hallitusohjelman mukaan sopimuspalokuntien toimintaedellytyksiä pelastuslaitosten kumppanina vahvistetaan tunnistamalla myös niiden nykyiset ja tulevaisuuden haasteet sekä erityispiirteet. Hallituksen tavoitteena on huolehtia koko maan kattavasta paloasemaverkostosta. Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen uudistuksen yhteydessä sopimuspalokunnat on nähty edelleen välttämättömäksi osaksi pelastustoimen järjestelmää. Suurin osa Suomen pinta-alasta on riippuvainen sopimuspalokuntien tuottamasta palvelusta ja palokuntalaisten tekemästä työstä.

Sopimuspalokuntatoiminta asemoituu kiinnostavalla tavalla julkisen palvelutuotannon ja järjestötoiminnan yhdyspinnalle. Toiminta on monilta piirteiltään järjestötoiminnan kaltaista,

mutta sopimuspalokuntien merkittävä rooli osana Suomen pelastustoimea asettaa palokuntatilanteeseen, jossa niihin kohdistuvat odotukset lähentyvät julkisen palvelutehtävän järjestäjään kohdistuvia odotuksia.

Ulkoisessa toimintaympäristössä korostuvat alue- ja väestörakenteen muutokset

Pyrkimys kattavaan palveluverkkoon on nykyisessä toimintaympäristössä haastava tehtävä. Alue- ja väestörakenteessa tapahtuu samanaikaisesti vakituisten asutuksen varsin voimakasta keskittymis-, supistumis- ja tyhjenemiskehitystä. Väestö, työpaikat ja palvelut keskittyvät kaupunki- ja kuntataajamiin sekä toimivien liikenneyhteysien varsille tai niiden muodostamiin solmukohtiin. Useat alueet ovat niin ikään joutuneet vähitellen eräänlaiseen väestölliseen eli demografiseen neloskierteeseen, jossa samanaikaisesti syntyvyys alenee, iäkkäiden määrä kasvaa, työikäisten määrä vähenee ja muuttoliike lisää polarisoitumista.

Sopimuspalokuntatoiminnassa puhuttavat hallinnolliset uudistukset, palokuntalaisten riittävyys, vapaaehtoisuuden luonne sekä osaamisvaatimukset:

- **Hallinnolliset muutokset ja lainsäädännölliset tekijät**, kuten meneillä oleva sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen uudistus, pelastuslain uudistus sekä työaikalainsäädännön soveltaminen varallaolokysymyksessä.
- **Palokuntalaisten riittävyys ja jaksaminen**. Palokuntien jäsenmäärän turvaaminen sekä etenkin uusien osallistujien rekrytointi on keskeinen haaste tulevaisuudessa. Moni tulevaisuustarkasteluun osallistunut kantoikin huolta siitä, miten palokuntatoiminta onnistuu, varsin perinteisenä pidettynä toimintana, houkuttelemaan jatkossa uusia osallistujia. Sopimuspalokuntalaisten joukko ikääntyy ja "ukkoutuu". Rekrytoinnin lisäksi aktiivisen nuorisotoiminnan ylläpitäminen koettiin tärkeäksi toiminnan jatkuvuuden kannalta. Myös toiminnan uusiutumiskyky ja mukautuminen uusien sukupolvien ajatusmaailmaan nostettiin tärkeäksi menestystekijäksi. Huolta kannettiin myös nykyisten jäsenten sitoutumisen edellytyksestä, jaksamisesta sekä toimintakyvyn säilyttämisestä. Samaan aikaan koettiin, että vastuu toiminnan pyörittämisestä on kasautumassa yhä harvempien henkilöiden varaan, ja yhdistystoimintaan sekä hallintoon liittyvien vaatimusten koettiin kuormittavan yhä enemmän näitä aktiiveja.
- **Sopimuspalokuntatoiminnan rooli vapaaehtoistoimintana vai sivutoimisena työnä?** Palokuntatoiminnan suhde perinteiseen vapaaehtoistoimintaan puhututti tulevaisuustarkasteluun osallistuneita. Toisaalta sopimuspalokuntatoimintaan suhtaudutaan työnä, mutta toisaalta korostetaan sen kytkeytymistä harrastus- ja vapaaehtoistoimintaan. Esimerkiksi Suomen Sopimuspalokuntien Liitto on esittänyt, että sopimuspalokuntatoiminnan luonteen ja toisaalta toiminnasta maksettavan palkan yleisyyden perusteella sopimuspalokuntatoimintaa ei voi lukea perinteiseksi vapaaehtoistoiminnaksi. Sopimuspalokuntatoiminta ei olekaan perustehdänsä osalta vapaaehtois- tai harrastustoimintaa, vaan sitä määrittää keskeisesti palokuntasopimuksen mukainen velvoite. Sopimuspalokunta on sitoutunut hälytystehtävien hoitamiseen. Sopimuspalokuntatoiminnan tarkastelu irrallaan vapaaehtoistoiminnasta ei kuitenkaan ole mielekäästä tai edes mahdollista. Palokuntatoiminnalla on perinteikäs ja vahva rooli osana aktiivista kansalaisyhteiskuntaa.

- **Osaamis- ja koulutusvaatimusten kiristyminen sekä toiminnan ammattimaistuminen.** Sopimuspalokuntiin kohdistuvat odotukset (perustavanlaatuinen rooli osana pelastustoimea) ja jäsenien suorituskykyvaatimukset (esimerkiksi savusukelluskelpoisuus) ovat lähellä tai jopa yhteneviä ammattipelastajien vaatimusten kanssa. Palokuntatoimintaan kohdistuvien osaamisvaatimusten katsotaan kasvaneen jatkuvasti, ja niiden arvellaan kasvavan myös jatkossa. Vaatimusten nousu (esim. koulutukset, harjoitukset) ja niiden vaatima sitoutuminen voivat lisätä korvauksen merkitystä. Mitä enemmän toiminnan koetaan ammattimaistuvan, sitä tärkeämpään rooliin toiminnasta saatava korvaus voi nousta. Kovat vaatimustasot ja kuntotestit voivat myös rajata kiinnostuneita ja sinänsä toimintakykyisiä henkilöitä pois toiminnasta. Osaamiseen ja fyysiseen kuntoon liittyvät vaatimukset nähdäänkin yhtenä ongelmana toiminnan jatkuvuuden kannalta.

Sammuvaa, kytevää vai liekehtivää sopimuspalokuntatoimintaa?

Tulevaisuustarkastelun yhteydessä muodostettiin kolme vaihtoehtoista skenaariota sopimuspalokuntatoiminnasta Suomessa vuonna 2035. Skenaariot ovat ajattelun välineitä, joiden tarkoituksena on auttaa varautumaan erilaisiin kehityskuluihin. Ne avartavat ymmärtämme siitä, mikä voi muuttua ja mihin suuntiin muutokset voivat viedä. Skenaariot eivät kuitenkaan ole ennustuksia tai näkemyksiä toivottavista tulevaisuuksista.

Sammuvien sopimuspalokuntien Suomessa yhdistyspohjainen palokuntatoiminta on taantunut. Palokuntatoiminta ei ole houkutteleva tai kilpailukykyinen harrastus, ja siten myös sopimuspalokuntatoimintaan osallistuvien palokuntalaisten määrä on laskenut merkittävästi. Pelastustehtäviä hoidetaan palokuntayhdistysten toimesta vain harvassa paikassa. Pääosa sopimuspalokuntalaisista on sopinut henkilökohtaisen työsopimuksen pelastuslaitosten kanssa. Henkilökohtaisen sopimuksen solmineilla sivutoimisilla palokuntalaisilla on lain sallima oikeus osallistua kiireellisille pelastustehtäville, mikäli työ ei erittäin painavista syistä estä osallistumista. Vaatimukset sopimuspalokuntalaisille ovat korostuneen ammattimaisia. Tiukat vaatimukset muun muassa fyysiselle kunnolle sekä sitoutumiselle rajaavat toimijajoukkoa.

Kansallisella tasolla ote sopimuspalokuntatoiminnan kehittämiseen on heikko, ja kysymys pelastustoimen järjestämisestä jää muiden kysymysten jalkoihin. Sopimuspalokuntatoimintaa koskeviin haasteisiin ei ole edellisen vuosikymmenen aikana reagoitu aktiivisesti ja ennakoiden, vaan muutoksiin on vastattu reaktiivisesti pakon edessä. Pelastustoimintaa koskeva päätöksenteko etäännyy paikallistasolta, ja toiminnan järjestäminen ei huomioi kovin paljon paikallisia erityispiirteitä. Valtakunnallisesti pelastustoimea ohjataan vahvemmin kohti viranomaistoimintaa. Monimuotoiselle sopimuspalokuntatoiminnalle jää vain vähän tilaa esimerkiksi yhtenäisten koulutus-, osaamis- ja toimintakykyvaatimusten takia.

Pelastustoimen palvelutason ylläpitämisen haasteet ovat realisoituneet etenkin pienissä kuntakeskuksissa ja monissa kylissä. Kansalaisten omavarautumisen merkitystä korostetaan asutuskeskittymien ulkopuolella, ja pelastuspalvelujen näkökulmasta kansalaiset ovat eriarvoisessa asemassa asuinpaikasta riippuen. Paikallistasolla tapahtuu ruohonjuuritason omaehtoista organisoitumista (esimerkiksi kyläpartioiden muodossa) palvelujen vähenemisen tai

loppumisen seurauksena, mutta tämä järjestäytyminen tapahtuu irrallaan virallisesta pelastustoimesta.

Kytevien sopimuspalokuntien Suomessa yhdistyspohjainen palokuntatoiminta taistelee olemassaolostaan kiristyvien haasteiden, kuten järjestötoiminnan hiipumisen ja väestön ikääntymisen ja vähenemisen, keskellä. Erityisesti kiihtyvä jäsenkato ja jäsenten ikääntyminen syövät palokuntien elinvoimaisuutta. Sopimuspalokuntatoiminnassa pidetään vahvasti kiinni perinteistä, eikä toiminnan uudistamisen mahdollisuuksiin juurikaan tartuta. Sopimuspalokunnilla on edelleen keskeinen rooli julkisten pelastuspalveluiden tuottajina, ja pelastustehtävät ovatkin kiinteä ja tärkein osa palokuntayhdistysten toimintaa. Palokuntia ja paikallisia yhdistyksiä sammuu ja syntyy paikallisiin tarpeisiin vastaten. Tämä aiheuttaa kuitenkin järjestelmään ennakoimattomuutta. Palokuntien toiminta on vahvasti pelastustehtäviin keskittynyttä. Uutta teknologiaa hyödynnetään tehtävillä, mutta sen käyttöönotto on hidasta ja alueellinen vaihtelu on suurta.

Kansallinen ote pelastustoimea koskeviin asioihin on suhteellisen heikko, ja aluetason päätöksiä tehdään vahvalla viranomaisohjauksella. Sopimuspalokuntatoiminnan organisoitumisen muodot vaihtelevat ympäri Suomen, ja toimintaa hoidetaan sekä yhdistyspohjaisilla palokuntasopimuksilla että henkilökohtaisen sopimuksen tehneillä sivutoimisilla palokuntalaisilla. Ratkaisut sopimuksista ja tuotettavista palveluista vaihtelevat alueellisesti usein ajan saatossa kehittyneiden käytänteiden mukaisesti. Kansallista tahtotilaa sopimuspalokuntatoiminnan kehittämiseksi ei ole löytynyt, ja eri toimijat, kuten ministeriö, alueviranomaiset ja pelastuslaitokset sekä järjestötoimijat, tekevät toisistaan riippumattomia kehittämishankkeita omista lähtökohdistaan nähden. Sopimuspalokunnat ovat heikossa neuvotteluasemassa sammuksopimuksista neuvoteltaessa ja niiden keskinäinen yhteistyö ja järjestäytyminen on heikkoa. Niukkenevista resursseista kilpaileminen johtaa paikoittain myös eripuraan palokuntien välillä. Luottamus pelastuslaitokseen ja viranomaisten päätöksentekoon on ajoittain myös koetuksella.

Palokuntatoiminnalla on usein hankaluuksia kilpailla muiden harrastusten joukossa. Monelle palokuntatoiminta on vapaa-ajan toiminnaksi liian kuormittavaa ja sitoutumista vaativaa. Sivutoimisen työn kaltaiseen harrastukseen ei haluta osallistua, koska työelämän ja vapaa-ajan raja on sekoittunut vahvasti jo muutenkin. Vaikka sopimuspalokuntatoimintaa arvostetaan yleisesti, ei toimintaan osallistumista tueta kovinkaan aktiivisesti. Sopimuspalokunnat ovat monin paikoin rakentuneet pienten paikallisten yhdistysten pohjalta, ja yhdistystoimintaa tehdään kapeilla harteilla muutamien aktiivitoimijoiden varassa.

Liekehtivien sopimuspalokuntien Suomessa palokuntatoiminnan tunnettuus ja brändi ovat hyvällä tasolla. Toiminta näyttäytyy eri kohderyhmille houkuttelevana ja monipuolisena harrastuksena, johon on mahdollista osallistua erilaisin lähtökohdin ja tavoittein. Sopimuspalokunnat kehittävät aktiivisesti toimintaansa ja hakevat myös uusia avauksia tehtäviinsä paikallisiin ja alueellisiin tarpeisiin vastaten. Sopimuspalokunnat ovat järjestäytyneet vahvemmin, ja ne muodostavat alueellisesti isompia yhdistyksiä. Myös kansallisen tason kattojärjestöjen toiminta on vahvistunut. Palokuntien toimintaa hallinnoidaan ja kehitetään ammattimaisesti palkatun henkilöstön avulla. Samalla yksittäisten palokuntien ja paikallisosastojen toimintavalta on kuitenkin kaventunut. Kansallinen ote pelastustoimen järjestelmän ohjaamiseen

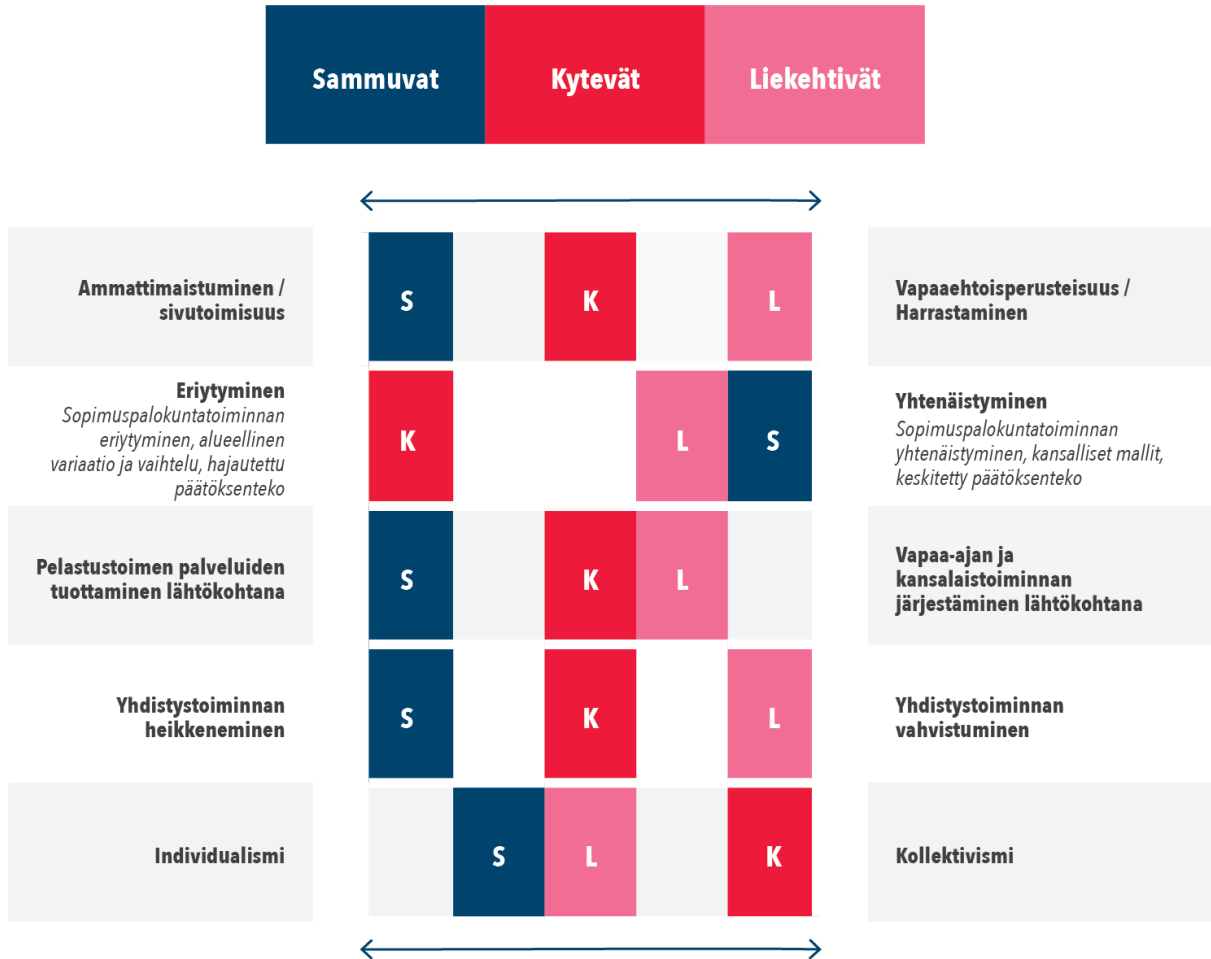
on vahvistunut, ja kansallisesti pyritään kohti yhtenäistä ohjausta. Vastavoimana viranomais-
ten ohjaukselle sopimuspalokuntien neuvotteluasema on vahvistunut muun muassa isompien
yhdistysten ja vahvistuneiden edunvalvontajärjestöjen kautta.

Sopimuspalokuntien merkitys osana pelastustoimen järjestelmää on tunnustettu laajalti. Toi-
mintaa on kehitetty ennakoivasti, ja haasteisiin on tartuttu proaktiivisella otteella. Palokun-
tien harrastustoimintaa tuetaan suoraan valtion budjetista kuten urheiluseurojen ja nuoriso-
järjestöjen toimintaa. Myös työelämässä lisääntynyt joustavuus, etätyö ja kansallisesti hy-
väksytyt joustavan työskentelyn ratkaisut mahdollistavat palokuntatoimintaan osallistumisen
monissa työpaikoissa. Sopimuspalokuntatoimintaan osallistumista tuetaan esimerkiksi vero-
tusratkaisuin.

Sopimuspalokunnat ovat keskeisessä roolissa yhteiskunnan tuottamien, järjestäytyneiden pe-
lastustoimen palveluiden tuottajina ja kiinteästi mukana alan kehittämisessä. Erityisesti yh-
distyspohjalta toimivat sopimuspalokunnat ovat vahva ja kehittyvä osa palvelujärjestelmää.
Niiden toiminta on myös laajentunut koskemaan uusia tehtäväalueita. Sopimuspalokunnat
tarjoavat usein pelastustoimen rinnalla muitakin palveluita, esimerkiksi yhteiskunnan toimin-
tavalmiuksien varmistamiseen, pelastustoimen tutkimukseen sekä sosiaali- ja terveyshuoltoon
liittyen alueellisten ja paikallisten tarpeiden mukaisesti.

Sopimuspalokuntien toiminnassa hyödynnetään tehokkaasti palokuntalaisten monipuolista ja
monitasoista osaamista. Uutta teknologiaa hyödynnetään sopimuspalokuntien toiminnassa
ketterästi ja säännönmukaisesti. Fyysisen kunnan vaatimusten arvioiminen tehtävätyyppikoh-
teisesti ja kehittynyt teknologia ovat johtaneet siihen, että pelastustehtävien hoitamiseen
liittyvät fyysiset suorituskykyvaatimukset ovat keventyneet tietyillä tehtävillä.

Taulukko 1 Skenaarioita tarkasteltiin suhteessa viiteen vastinpariin. Skenaarioiden asemoituminen näiden valittujen vastinparien välillä on kuvattu alla olevaan taulukkoon. Mitä lähemmäksi skenaario sijoittuu kunkin vastinparin toista ääripäätä, sitä korostuneempi kyseisen ääripään merkitys skenaariossa on. Samalla taulukko kuvastaa skenaarioiden asemoitumista suhteessa toisiinsa.

Suosituks

1. Sopimuspalokuntatoiminnasta tarvitaan selkeä kokonaiskuva, josta ilmenevät myös eri toimijoiden roolit, vastuut ja velvollisuudet kokonaisuudessa. Kokonaisuuden näkökulmasta eri toimijoiden vastuiden ja velvollisuuksien tulee ilmetä ja ne tulee huomioida aiempaa selvemmin myös lainsäädännössä. Kokonaiskuvan lisäksi alalla käytettävää terminologiaa ja kieltä on syytä selkeyttää ja yhtenäistää. Kokonaiskuvan pohjalta toiminnasta on tunnistettava ensin ne osa-alueet, joissa joustavuuden ja erilaisten käytäntöjen mahdollistaminen on kriittisessä asemassa sopimuspalokuntien toimintaedellytysten ylläpitämiseksi ja toiseksi ne osa-alueet, joissa on vastaavasti syytä yhtenäistää ohjeistuksia ja toimintamalleja. Sopimuspalokuntatoiminta on tällä hetkellä hyvin pirstaleista, ja vaihtelevuus alueellisesti toiminnassa on huomattavaa. Tämä hankaloittaa myös toiminnan systemaattista kehittämistä kansallisesti.

2. Kehittämisen kansallista tahtotilaa on vahvistettava, ja tahtotilaan sitoutuminen on varmistettava niin kansallisesti, alueellisesti kuin paikallisestikin. Sopimuspalokuntatoiminnan kehittämisen ylitason tahtotila ja kansallinen kehittämissuunnitelma on nyt konkreettisoitava ja vietävä käytäntöön. Kehittämistyön tueksi tarvitaan nykyistä selkeämpi käsitys

toiminnan nykytilasta. Kehittämissuunnitelman toteutuksessa on huomioitava eri toimijoiden kattava edustus tulosten levittämiseksi ja juurruttamiseksi. Polut ja liittymäpinnat kansallisesta tahtotilasta alue- ja paikallistasolle on tehtävä näkyväksi. Sopimuspalokuntatoiminnan kehittäminen ei voi olla yksin kansallisen, alueellisen tai paikallisen tason toimijoiden vastuulla. Tahtotilaan ja kehittämiseen on sitouduttava kaikilla toiminnan tasoilla, ja jaettua tahtotilaa on vahvistettava yhteisten keskustelujen kautta. Eri toimijoiden vastuut ja roolijako kehittämisessä on tehtävä selväksi. Kehittämistoiminnan suunnitelmallisuutta on vahvistettava niin, että kehittämishankkeet eivät jää toisistaan irrallisiksi. Alueellisesti on koottava järjestelmällisesti sopimuspalokuntatoiminnan kehittämistarpeita, joiden pohjalta laaditaan alueellinen toiminnan kehittämissuunnitelma ja osallistutaan esimerkiksi kansallisiin kehittämishankkeisiin. Palokuntien oma-aloitteista kehittämistä ja aktiivisuutta tuetaan sopivilla toimintamalleilla, jotka mahdollistavat myös palokuntien edellytykset kehittymiseen ja osaamisen päivittämiseen. Palokuntien on systemaattisesti seurattava ja koottava oman toimintansa kehittämistarpeita ja tarttava niihin suunnitelmallisesti.

3. Yhteistyön vahvistamiselle on selkeä tilaus niin paikallisesti, alueellisesti kuin kansallisestikin. Yhteistyö koskee konkreettisimmillaan arjessa, kuten tehtävien hoidossa, kouluttautumisessa ja harjoittelussa, tehtävää yhteistyötä. Yhtä lailla toiminnan suunnitteluun, ohjaukseen ja kehittämiseen liittyvää yhteistyötä on vahvistettava. Myös sopimuspalokuntatoiminnan kehittämiseksi tarvitaan eri toimijoiden välistä ja eri tasot ylittävää avointa yhteistyötä. Yhdessä tekemisen kulttuuria ja käytänteitä on syytä vahvistaa kaikilla alue- ja toimijatasoilla. Sopimuspalokuntatoiminnan kansallisen yhteistyöryhmän toimintaa on vahvistettava. Eri kehittämishankkeiden tulosten leviäminen ja juurtuminen alueelliseen ja paikalliseen toimintaan tulee varmistaa aktiivisella yhteistyöllä eri toimijoiden kanssa. Pelastuslaitosten ja sopimuspalokuntien sekä sopimuspalokuntien välistä yhteistyötä vahvistavia toimintamalleja ja ohjauskeinoja on otettava käyttöön kansallisesti. Alan järjestöjen välistä vuoropuhelua ja yhteistyötä voidaan vahvistaa yhteisten kehittämishankkeiden kautta. Sopimuspalokuntien ja pelastuslaitosten yhteistyössä muiden pelastustoimeen linkittyvien järjestöjen kanssa on myös mahdollisuuksia esimerkiksi koulutus-, harjoittelu- sekä nuorisotoiminnassa että erilaisten tukitehtävien hoitamisessa.

4. Palokuntayhdistysten toimintaedellytysten sekä hyvinvoinnin vahvistaminen ja tukeminen sekä monipuolinen viestintä toiminnasta on tärkeää palokuntatoiminnan jatkuvuuden näkökulmasta. Kansallisesti hyödynnettävissä olevien toimintamallien kehittäminen yhdistystoimintaan liittyvien hallinnollisten ja taloudellisten tehtävien hoitamiseksi on yksi keino tukea palokuntien toimintaedellytyksiä ja vähentää yhdistystoiminnan pyörittämiseen liittyvien velvoitteiden kuormittavuutta. Toiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi on harkittava kansallisesti kehitettävää toimintamallia, jonka avulla mahdollistetaan varhaisen vaiheen tuki palokunnille, joiden toiminnan jatkuvuuteen kohdistuu merkittäviä riskejä. Alueellisten pelastuslaitosten on ylläpidettävä systemaattista tilannekuvaa alueensa sopimuspalokuntien tilasta, toimintaedellytyksistä ja hyödynnettävä varhaisen tuen mallia ennakoivasti ja aktiivisesti.

Myös palokuntalaisten hyvinvoinnista ja jaksamisesta huolehtiminen on tärkeässä roolissa toiminnan jatkuvuuden näkökulmasta. Sopimuspalokuntien henkilöstön hyvinvointi ja jaksaminen on huomioitava aiempaa vahvemmin toiminnan alueellisessa suunnittelussa ja ohjaamisessa.

Positiivisen viestin ja mielikuvan vahvistaminen toiminnasta kasvattaa toimintaan kohdistuvaa arvostusta, vahvistaa yhteiskunnallista vastuunkantoa ja lisää toiminnan houkuttelevuutta. Toiminnan mielekkyyden, koetun arvostuksen sekä monipuolisten osallistumismahdollisuuksien esille tuominen on tärkeää nostaa esille julkiseen keskusteluun. Nykyiset palokuntalaiset ovat tärkeitä viestin viejiä, ja he ovat tutkimusten perusteella tärkeässä roolissa myös uusien jäsenten rekrytoinnin näkökulmasta.

5. Tarve joustaville toimintamalleille korostuu tulevaisuudessa. Sopimuspalokuntatoiminnan elinvoimaisuuden kannalta on tärkeää varmistaa, että toimintaan osallistuminen on mahdollista erilaiset kyvykkyydet, elämäntilanteet ja lähtökohdat huomioiden. Toiminnan on kyettävä uudistumaan. Riskinä on, että liian tiukka ohjaus ja sääntely tukahduttaa toiminnan edellytyksiä. Kansallisesti on syytä selvittää mahdollisuudet huomioida joustavan osallistumisen edellytykset erityisesti fyysisten sekä osaamis- ja koulutusvaatimusten näkökulmasta tarkoituksenmukaisella tavalla. Myös mahdollisuuksia edistää joustavampia osallistumiskäytäntöjä ja toimintamalleja on syytä kehittää kansallisesti ja juurruttaa niitä aktiivisesti osaksi palokuntien toimintaa. Esimerkiksi monipaikkaisuuden ja digitalisaation hyödyntämiseen liittyy kehittämisen mahdollisuuksia. Käytänteitä ja oppeja joustavan osallistumisen toimintamalleista on koottava ja levitettävä palokuntien välillä. Palokunnissa on mahdollista kehittää ja yhtenäistää monipaikkaisen ja palokuntien välisen osallistumisen toimintamalleja. Samalla on huomioitava spontaanin kansalaistoiminnan mahdollisuudet sopimuspalokuntatoiminnan näkökulmasta. Kansallisella tasolla on selvitettävä ja poistettava sopimuspalokuntatoimintaan osallistumisen esteitä esimerkiksi työttömyystuki- ja opiskelijaetusjärjestelmissä.

Tulevaisuustarkastelun aineisto ja menetelmät

Tulevaisuustarkastelun tavoitteena on ollut tarkastella monipuolisesti sopimuspalokuntien nykytilaa ja tulevaisuusskenaarioita huomioiden suomalaisen sopimuspalokuntatoiminnan monimuotoisuus. Tulevaisuustyön taustaksi tarkasteltiin sopimuspalokuntatoiminnan rakenteita, toimintaympäristöä ja kriittisiä toimintaedellytyksiä. Tulevaisuustarkastelu toteutettiin moninäkökulmaisella otteella. Työn aineisto pohjautuu useisiin aineistolähteisiin, ja tulevaisuus-katsauksen tekemiseen on osallistunut joukko tutkijoita ja asiantuntijoita.

Työn aineisto koostui:

- kirjallisuuskatsauksesta sopimuspalokuntatoimintaa ja vapaaehtoista palokuntatoimintaa koskevista selvityksistä, tutkimuksista, strategioista ja oppaista tehdystä kirjallisuuskatsauksesta
- alue- ja väestörakenteen tilastoanalyysistä
- puolistrukturoiduista teemahaastatteluista (n=29), jotka kohdistettiin neljälle eri kohderyhmälle: sopimuspalokuntatoiminnan ja pelastustoimen asiantuntijat, neljän tapaustutkimuskohteen sopimuspalokunnat, sopimuspalokuntatoiminnan keskeiset sidosryhmät sekä pelastustoiminnan muut järjestöt,
- avoimesta kyselystä koskien sopimuspalokuntatoiminnan nykytilaa ja tulevaisuusnäkyimiä (n=235) sekä
- avoimista tulevaisuustyöpajoista (2kpl, joihin osallistui 29 henkeä) ja fokusryhmätyöskentelystä.

Aineistonkeruun pohjalta muodostettiin vaihtoehtoiset skenaariot asiantuntijatyönä tulevaisuustaulukkomenetelmää hyödyntäen. Skenaarioita testattiin ja täsmennettiin ohjausryhmän sekä fokusryhmätyöskentelyn avulla. Tulevaisuusajattelu kannustaa ja rohkaisee luovaan

ajatteluun, eikä ole sidottua vallitseviin olosuhteisiin. Tarkastelun tavoitteena ei ole tarjota yksiselitteistä tai yhtä isoa tarinaa siitä, miltä suomalaisen sopimuspalokuntatoiminnan tulevaisuus näyttäytyy vuonna 2035. Sen sijaan tavoitteena on tarjota näkymiä, joiden avulla voidaan varautua ja vaikuttaa tulevaisuuteen.

Lisätietoja

Suomen Palopäällystöliiton tilaaman sopimuspalokuntien tulevaisuustarkastelun toteutti Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI:n sekä Juha Heikkala Consultingin asiantuntijoiden muodostama konsortio. Tutkimuksen rahoitti Palosuojelurahasto.

Tulevaisuustarkastelun loppuraportti: Ruokonen, H., Ranta, T., Haanpää, S., Koivisto, A., Aro, T., Tunkkari, I., Kauppinen, J., Heikkala, J. & Kolehmainen, J. 2021. Sammuvaa, kytevää vai liekehtivää? Sopimuspalokuntatoiminnan vaihtoehtoiset tulevaisuuskuvat vuoteen 2035

Henrika Ruokonen, tulevaisuuskatsauksen toteuttajakonsortion projektipäällikkö
henrika.ruokonen@mdi.fi

Antti Kinnunen, tulevaisuuskatsauksen projektipäällikkö
antti.kinnunen@sppl.fi